

Sylwia Graja-Zwolińska
Aleksandra Spychała
Katedra Turystyki Wiejskiej
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
sgraja@wp.pl
spychala.a@wp.pl

JAK ROZUMIEĆ TURYSTYKĘ PRZYRODNICZĄ? STUDIUM PRZYPADKU MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ

Abstrakt: Turystyka przyrodnicza z jednej strony stanowi w ostatnich latach istotną część światowego przemysłu turystycznego, z drugiej natomiast badaczom wielu problemów w definiowaniu samego zjawiska. Czy jego wyznacznikiem winno być miejsce realizacji aktywności turystycznej czy dominujący motyw jej uprawiania? Czy w świetle teorii, jak i praktyki w ogóle istnieje potrzeba porządkowania tej terminologii? Autorki artykułu podjęły próbę „dyskusji” z literaturą zarówno zagraniczną, jak i krajową, a następnie starały się poznać rozumienie analizowanego terminu wśród studentów poznańskiej uczelni, szczególnie związanej ze środowiskiem przyrodniczym. Artykuł należy traktować jako przyczynek do dalszych rozważań i analiz w kontekście teoretycznym i praktycznym.

Słowa kluczowe: turystyka przyrodnicza, turystyka związana z przyrodą, turystyka ukierunkowana na przyrodę, ekoturystyka.

1. WPROWADZENIE

Turystyka przyrodnicza jest ważną częścią światowego przemysłu turystycznego (LINDBERG 1991, s. 5, TIES 2003) i – co ważne – przybierającą na sile (CAMPBELL 1999, s. 534). K. LINDBERG, B. FURZE, M. STAFF i R. BLACK (1997, s. 1) donoszą, że segment turystyki przyrodniczej liczy około 7% wszystkich międzynarodowych podróży, ale rozkłada się bardzo różnie w zależności od regionu. Warto zwrócić uwagę na fakt, że tempo wzrostu turystyki przyrodniczej szacuje się w skali całego globu na poziomie między 10–30% w ciągu roku (TIES 2003). Tak duże wahania zależą od obszaru, a dokładniej – od koncentracji walorów naturalnych i kreowanego wizerunku turystycznego danego miejsca. I tak, np. w Australii segment turystyki przyrodniczej to aż 62% ogółu przyjeżdżających turystów zagranicznych i 16% krajowych. Grupę tę wyróżnia dochodowość – w 2008 r. turyści zagraniczni uczestniczący w turystyce przyrodniczej wydali 6009 \$ na podróż, podczas gdy „klasyccy” – zaledwie 3747 \$¹.

Również w wielu krajach afrykańskich turystyka przyrodnicza stanowi jeden z ważniejszych powodów przyjazdów obcokrajowców. Jednakże warto podkreślić, iż nie zawsze ta forma podróżowania jest utożsa-

miana z pozytywnymi przemianami. Jak zauważa J.S. AKAMA (1996), turystyka przyrodnicza w Kenii, kreowana stereotypowo w dużej mierze przez zachodnie organizacje, stoi w opozycji do potrzeb i wyobrażeń miejscowej ludności (s. 572). Przedstawia ona bowiem tylko wybrane walory przyrodnicze, znane i promowane od wieków (w dużej mierze za sprawą przemian kolonizacyjnych) przez kolejne pokolenia mieszkańców Europy i Ameryki Północnej.

Również w Polsce turystyka przyrodnicza jest często tematem wielu opracowań, jako że w porównaniu do innych krajów europejskich znajduje się tu stosunkowo wiele obszarów przyrodniczo cennych, a segment turystów zagranicznych odwiedzających łono natury stale się powiększa (czego odzwierciedleniem jest chociażby oferta *Rancza Eco-Frontiers*). Jednakże podstawową kwestią wydaje się być dokładne sprecyzowanie, czym tak naprawdę jest turystyka przyrodnicza zarówno w Polsce, jak i w kontekście światowym. Ma to znaczenie nie tylko dla samej istoty badań naukowych, ale również (a może przede wszystkim) dla prowadzenia właściwych analiz rynku turystycznego.

2. TURYSTYKA PRZYRODNICZA – KONCEPCJE I DEFINICJE

Samo pojęcie „turystyka przyrodnicza, którego początków należy upatrywać w związanej z ideą XVIII-wiecznego romantyzmu fascynacji żywiołową naturą, stojącej w sprzeczności z coraz bardziej ucywilizowanym, zabudowanym i uprzemysłowionym światem, dostarcza wiele problemów i wywołuje liczne dyskusje w literaturze zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej. Określenie „turystyka przyrodnicza” jest często używane zamiennie z takimi sformułowaniami, jak „turystyka”: „zielona”, „alternatywna”, „miękką”, „zrównoważoną”, „odpowiedzialną” czy „ekoturystyka” (KRIPPENDORF 1996, s. 517–532, PRISKIN 2001, s. 637, DUDEK, KOWALCZYK 2003, ss. 117–118, NIEZGODA 2008, s. 79). A. KRZYMOWSKA-KOSTROWICKA (1995, s. 25) oraz A. KOWALCZYK i S. KULCZYK (2010, s. 127) posługują się także pojęciem „turystyka ekologiczna”, zaś J. KAMIENIECKA (1995, s. 11) – „turystyka proekologiczna”. Dodatkowo pojawiają się formy turystyki bezpośrednio związane ze środowiskiem przyrodniczym, aczkolwiek ich nomenklatura odnosi się do konkretnego ekosystemu, np. „silwaturystyka”, „geoturystyka”, „limnoturystyka”, „turystyka polarna” itd., lub też formy uprawiane na łonie natury, lecz terminologicznie powiązane z rodzajem aktywności, np. „turystyka kajakowa”, „turystyka przygodowa”, „bird-watching”, „survival” (PRISKIN 2001, s. 639).

W kontekście tych rozbieżności pojęciowych szczególnie istotne jest szczegółowe przedstawienie różnych spojrzeń badaczy tego zjawiska. Przede wszystkim należy zaznaczyć, że jakiegokolwiek formy turystyki przyrodniczej, mimo dzielących je różnic, można przeciwstawić turystyce masowej, choć A. DUDEK i A. KOWALCZYK (2003 s. 120), uważają, że również turystyka przyrodnicza może przyjmować charakter masowy. Po wtóre – większość badaczy zgadza się, że turystyka przyrodnicza (*nature tourism*) to jakakolwiek aktywność turystyczna odbywająca się w naturalnym środowisku, jednak z zastrzeżeniem, że turysta przyrodniczy podstawową satysfakcję czerpie mimo wszystko z kontaktu z naturą (np. CEBALLOS-LASCURAIN 1996, s. 19–20, GOODWIN 1996, s. 287, BLAMEY 2001, s. 5–22, SHAFER, CHOI 2006, s. 625–626).

Podobne opinie wyrażają różnorodne organizacje zajmujące się zarządzaniem turystyką, uznając ją za formę wypoczynku eksponującą w szczególności sposób walory naturalne (np. *Western Australian Tourism Commission and Department of Conservation and Land Management*, 1997, s. 4). Niektórzy badacze z kolei zwracają uwagę na to, że turystyka przyrodnicza winna być związana z aktywnościami realizowanymi w stosunkowo nieprzekształconym środowisku naturalnym (VALENTINE 1992, s. 108, GOODWIN 1996, s. 287,

WANG 2000, s. 87). W tym momencie jednak z turystyki przyrodniczej wyłącza się wszelkie jej formy uprawiane w przestrzeni zurbanizowanej, ale oparte na elementach przyrodniczych, np. odwiedzanie ogrodów zoologicznych, dendrologicznych, muzeów przyrodniczych itd. – czy słusznie? Z drugiej strony przecież nie wszystkie aktywności podejmowane w środowisku nieznieskształconym przez człowieka odbywają się z zamiarem bycia w bliskości z naturą. Na przykład żeby uprawiać wspinaczkę, można korzystać zarówno ze sztucznej ścianki w mieście, jak i ze skałek na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej – głównym motywem wszak takiej wyprawy nie jest kontemplacja przyrody, a konkretny wysiłek fizyczny. W tej sytuacji najlepszym rozwiązaniem wydaje się podział turystyki przyrodniczej, zaproponowany przez A. GRENIERA (2004, s. 66), na:

- **związaną z przyrodą**, w której środowisko przyrodnicze stanowi niejako tło rozmaitych aktywności; mogą one być praktykowane także w środowisku zurbanizowanym (*nature-based tourism*);
- **ukierunkowaną na przyrodę**, którą uprawia się w celu kontemplowania istoty przyrody, w ścisłym z nią związku, a właściwie jej rozwój winien następować praktycznie w nieskażonym środowisku przyrodniczym (*nature-oriented tourism*); tak rozumiana turystyka przyrodnicza określana jest w literaturze anglojęzycznej także jako *environmental tourism* (GOELDNER, RITCHIE 2009, s. 227–229).

Należy tu jednak zwrócić uwagę, iż stosowanie terminu *nature-based tourism* w literaturze anglosaskiej może prowadzić do konfuzji, gdyż przez niektórych badaczy rozumiany jest on jako synonim turystyki uprawianej wyłącznie w środowisku przyrodniczym (np. JAMROZY, BACKMAN, BACKMAN 1996, s. 913, FARUK, ALI 2011, s. 199), a nawet jako określenie oznaczające dokładnie to samo co turystyka ukierunkowana na przyrodę – *nature-oriented* (NEWSOME, MOORE, DOWLING 2002, s. 13). Niektórzy badacze z kolei uważają, iż turystyka przyrodnicza jest uprawiana wyłącznie na terenach prawnie chronionych (DENG, KING, BAUER 2002, s. 424, DUDEK, KOWALCZYK 2003, s. 122).

Zamieszczenie w nomenklaturze dotyczącej turystyki przyrodniczej jest dodatkowo wprowadzane poprzez istnienie terminu „ekoturystyka”, którą wielu akademików traktuje jako synonim turystyki przyrodniczej (np. CORBETT 2006, s. 144, LUZAR 1998, s. 48); według A. DUDEK i A. KOWALCZYKA (2003, s. 120) uważa tak również większość polskich badaczy. Wydaje się, że tę formę turystyki można zaliczyć do kategorii „związanej z przyrodą”, gdyż niekoniecznie

musi mieć miejsce na łonie natury (choć w większości przypadków tak faktycznie jest) (DOWLING, WEILER 1997, s. 51, GRENIER 2004, s. 63–64, MASON 2000, s. 336, LEUNG 2001, s. 21). Podobnego zdania jest D. FENNEL (2001, s. 24), który porównując aż 85 definicji ekoturystyki, do podstawowych jej zasad zaliczył:

- uprawianie **zazwyczaj** na łonie natury;
- studiowanie, uczenie się przyrody i kultury danego obszaru (tzw. edukacja ekologiczna);
- ograniczony wpływ turystów na środowisko, które jest odwiedzane;
- korzyści dla obszaru oraz społeczności lokalnej;
- wkład turysty w ochronę tegoż środowiska.

Podobne składowe wymieniają P. VARLEY i D. MEDWEY (2011, s. 903). Z punktu widzenia owych specjalistów od ekoturystyki wszystkie te warunki mogą być spełnione, jeśli turyści odwiedzają ogród zoologiczny i będąc pod wrażeniem fauny np. afrykańskiej sawanny, której przedstawiciele w zoo podziwiali, sięgną po dodatkowe źródła mówiące np. o życiu gepardów, być może włączą się w ich ochronę, a nawet pomogą też finansowo ludowi Sukuma – cały czas będąc np. w Polsce, nie eksploatując Parku Narodowego Serengeti.

Możliwość uprawiania ekoturystyki na terenach zurbanizowanych podkreślają m.in. J. Highman i M. LÚCK (2002, s. 36–51), Y.Y. WU, H.L. WANG i Y.F. HO (2010, s. 739) oraz S. KULCZYK (2008, s. 150–151), według których osoby zainteresowane środowiskiem przyrodniczym miast uprawiają ekoturystykę miejską (*urban ecotourism*).

Z kolei świadome odwiedzanie obszarów przyrodniczych jako niezbędnego elementu ekoturystyki, a także jej zróżnicowanie w stosunku do turystyki przyrodniczej jest podkreślane w publikacjach D. ZARĘBY (2010, s. 50) oraz K. KOZUCHOWSKIEGO (2005, s. 170).

Podsumowując – ekoturystyka to rodzaj turystyki przyrodniczej, która może, ale nie musi mieć miejsca na łonie natury, w każdym razie – dotyczy głównie tematyki przyrodniczej, a podstawowym zajęciem turysty ją uprawiającego jest poznawanie szeroko rozumianego środowiska (także kulturowego) związanego z danym miejscem oraz jego zachowanie, ochrona. Ekoturystykę można zatem – według autorek – zaliczyć do tzw. turystyki wspieranej przez przyrodę (*nature-based tourism*).

Obok ekoturystyki, łączącej elementy przyrodnicze z kulturowymi, można natknąć się na jeszcze jeden termin odwołujący się do tych dwóch rodzajów dziedzictwa – jest to „turystyka przyrodniczo-kulturowa” (MIKOS VON ROHRSCHEIDT 2008, s. 134–135), polegająca na odwiedzaniu obiektów przyrodniczych, ale powstałych na skutek bezpośredniej działalności człowieka, np. parków, ogrodów, ekspozycji przyrodniczych

itd. Szczególnym przykładem tego typu destynacji turystycznych jest 29 obiektów (rok 2012) z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO (tzw. mieszanych), m.in. Góra Athos, Pireneje, Park Mużakowski, Laponia, Machu Picchu, Kapadocja etc.

Kolejnym terminem pojawiającym się w literaturze anglojęzycznej, a związanej z turystyką przyrodniczą i potęgującym jeszcze zamęt, jest „*wildlife tourism*”, które jednak nie odnosi się do poznawania całej dzikiej przyrody, a obejmuje jedynie gatunki fauny nieudomowionej w ich naturalnym środowisku bądź w niewoli (HIGGINBOTTOM 2004, s. 2). P.C. REYNOLDS i D. BRAITHWAITE (2001, s. 33–34) określili siedem głównych form tego rodzaju turystyki (autorki określiły go mianem turystyki faunistycznej):

- turystyka przyrodnicza, w której zwierzę jest nadrzędnym elementem, pozostałe składniki danego produktu turystycznego mają charakter marginalny;
- podróże do konkretnego siedliska mającego bogaty skład gatunkowy, często poprzez dokarmianie;
- odwiedzanie miejsc stworzonych przez człowieka, gdzie zwierzęta bytują w niewoli;
- obserwacja konkretnego gatunku;
- piesze wędrówki po określonych siedliskach;
- podpatrywanie niebezpiecznych, spektakularnych zachowań zwierząt aranżowanych przez człowieka;
- polowania, podczas których pozyskuje się zwierzęta w celach najczęściej konsumpcyjnych, zarówno w ich ekosystemach naturalnych, jak i sztucznych.

Niekiedy z pojęciem turystyki przyrodniczej wiąże się – lub nawet traktuje jako synonim – turystykę zrównoważoną (DUDEK, KOWALCZYK 2003, s. 117), jednak autorkom wydaje się, że o takiej formie podróży można mówić w kontekście każdej wyprawy, zarówno w środowisku przyrodniczym, jak i zurbanizowanym, o ile spełnia ona zasady ekorozwoju (PROSSER 1994, s. 31–32, KAMIENIECKA 1995, s. 10–11, NIEZGODA 2008, s. 85).

Przedmiotem zainteresowań prowadzonych nad turystyką przyrodniczą badań były również osoby wybierające analizowaną formę wypoczynku. Ciekawą klasyfikację turystów zaproponował K. LINDBERG (1991), dzieląc ich na cztery kategorie według: czasu spędzanego w środowisku naturalnym, typu doświadczeń przyrodniczych i znaczenia podróży dla samej destynacji (LINDBERG 1991, s. 11):

- naukowcy, badacze, turyści ukierunkowani na aktywną edukację, działania poprawiające stan środowiska – stanowią swoiste sedno turystyki przyrodniczej;

- turyści podejmujący specjalną podróż, by zobaczyć obszary chronione, by zrozumieć lokalną historię naturalną i antropogeniczną;
- turyści, których głównym celem jest poznanie konkretnej, powszechnie znanej atrakcji przyrodniczej;
- przypadkowi turyści, którzy odkrywają naturę niejako przy okazji, jako część szerszej podróży.

Konkludując rozważania, autorkom wydaje się, iż najbardziej adekwatną definicją turystyki przyrodniczej – tej najszerzej rozumianej, zawierającej wszelkie jej formy, odmiany i rodzaje – będzie następująca: „ta, która w jakikolwiek sposób i w minimalnym nawet stopniu angażuje elementy środowiska przyrodniczego”; dopuszczają zatem one możliwość istnienia turystyki przyrodniczej także w środowisku zurbanizowanym. Ta wieloaspektowo rozumiana turystyka przyrodnicza w zależności od motywu, jakim kieruje się jej uczestnik, może mieć charakter pośredni (jeśli łono natury jest tylko tłem, które można nawet wymienić) – autorki proponują ją wtedy nazwać turystyką związaną z przyrodą. W przypadku zaś, kiedy przyroda jest determinantą wystąpienia zjawiska turystycznego, które ma postać bezpośredniego kontaktu ze środowiskiem – badaczki skłaniają się ku terminowi turystyki ukierunkowanej na przyrodę.

3. PERCEPCJA TURYSTYKI PRZYRODNICZEJ – STUDIUM PRZYPADKU

Dostrzegając wiele różnic w interpretacji terminu „turystyka przyrodnicza” w literaturze, autorki postanowiły przyjrzeć się temu, jak to pojęcie rozumiane jest w praktyce.

Badania empiryczne z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety (za pomocą portalu ankieta.pl) przeprowadzono wśród studentów Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu jako osób mających – przynajmniej z założenia – szczególny kontakt ze środowiskiem naturalnym. Kwestionariusz zawierał 18 pytań oraz metryczkę; w przypadku pięciu pytań była możliwość wielokrotnego wyboru. Klucz do kwestionariusza został rozesłany studentom, zatem tylko oni mogli wziąć udział w badaniu.

3.1. CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW I METODA BADANIA

Badanie realizowano od marca do maja 2013 r. na grupie 370 osób (co stanowiło ok. 4,5% ogółu studentów stacjonarnych², reprezentujących różne kierunki

kształcenia realizowane na ośmiu wydziałach. Grupą najchętniej uczestniczącą w badaniach byli studenci leśnictwa (28,83% ogółu ankietowanych), turystyki i rekreacji (16,28%), biologii (11,19%) oraz żywienia człowieka (9,52%). Wynika z tego, iż zasadniczo turystyką przyrodniczą interesują się, a zapewne i uprawiają ją, osoby niejako zawodowo związane bądź ze środowiskiem naturalnym, organizmami żywymi, bądź podróżowaniem właśnie. Najczęściej wypowiedziały się osoby reprezentujące II i III rok studiów pierwszego stopnia (licencjackie bądź inżynierskie) – łącznie stanowiły one 53,56% ankietowanych. Na dalszych miejscach znaleźli się studenci I roku (19,32%) oraz przedstawiciele studiów drugiego stopnia (27,12%).

Ciekawie przedstawia się charakterystyka badanych pod kątem miejsca stałego zamieszkania – 40% ankietowanych to mieszkańcy wsi, 23,39% – osoby zamieszkujące miasto do 30 tys. mieszkańców. Natomiast większe jednostki osadnicze, liczące 30–100 tys. obywateli, reprezentowało 11,19% badanych, a z dużych aglomeracji pochodziło 25,42% respondentów. Nasuwa się tu wniosek, iż turystyką przyrodniczą zainteresowani są zwłaszcza mieszkańcy środowisk mało zurbanizowanych, w zasadzie mających na co dzień kontakt z przyrodą; z drugiej strony – *gros* tych studentów przeprowadziło się czasowo do Poznania, co znacznie ograniczyło to współistnienie.

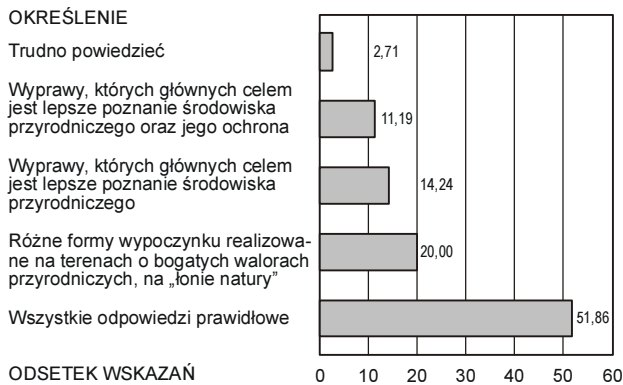
Biorąc pod uwagę województwo, w którym ankietowani zamieszkiwali na stałe, to dominowały osoby z wielkopolskiego (72,88% ogółu), a na dalszych miejscach znaleźli się mieszkańcy województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego, pomorskiego i kujawsko-pomorskiego (łącznie 18,98%).

Struktura płci respondentów była typowa dla obecnego stanu osób studiujących – w badaniach dominowały kobiety (stanowiąc 70,17% ogółu).

Kwestionariusz ankiety obejmował zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte, dając tym samym możliwość swobodnej wypowiedzi respondentom.

3.2. WYNIKI BADANIA

Jedną z najistotniejszych kwestii realizowanej diagnozy była znajomość i pojmowanie terminu „turystyka przyrodnicza”. Wiedzę na temat tego pojęcia zadeklarowało 53,32% ankietowanych, jednakże aż 31,53% nie potrafiło jednoznacznie wyrazić swojego stanowiska w tej sprawie. Jedynie dla 15,25% badanych studentów termin ten był całkowicie nieznanym. Osoby, które wykazały się znajomością analizowanego określenia miały wskazać, co dokładnie rozumieją pod tym hasłem. Warto zwrócić uwagę, iż ponad połowa badanych szeroko interpretuje turystykę przyrodniczą (51,86% ogółu odpowiedzi) (rys. 1).

Rys. 1. Rozumienie pojęcia „turystyka przyrodnicza” przez ankietowanych studentów

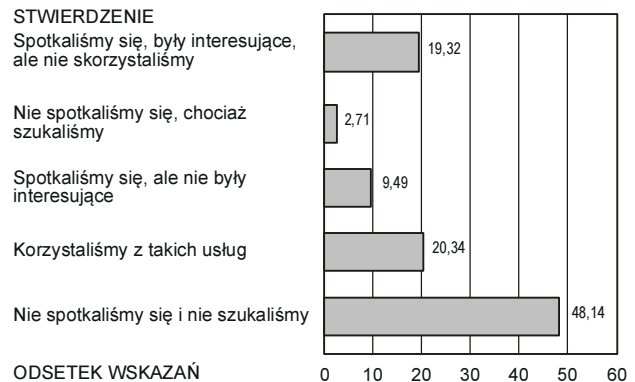
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Dla tej dominującej grupy osób na turystykę przyrodniczą składają się różne podróże realizowane w środowisku przyrodniczym, kładące nacisk na aspekt poznawczy, jak również na potrzebę ochrony naturalnych walorów. Na szerokie rozumienie istoty turystyki przyrodniczej wskazuje również kolejna najczęściej deklarowana opcja (wypoczynek na łonie natury). Takie ułożenie wachlarza odpowiedzi potwierdza wątpliwości autorek i innych badaczy zajmujących się turystyką przyrodniczą dotyczące pojmowania owego pojęcia.

Na dalszym etapie badań istotne było poznanie, czy respondenci uprawiają turystykę przyrodniczą w przyjętym rozumieniu oraz jaką rolę odgrywa środowisko naturalne w wyjazdach turystycznych ankietowanych studentów. Aż 68,47% badanych zadeklarowało uprawianie turystyki przyrodniczej; dla nich poznanie środowiska naturalnego stanowi główny cel przynajmniej niektórych wyjazdów (63,73% ogółu odpowiedzi). Blisko 18% badanych wyraziło w tej kwestii indywidualne opinie. Zaznaczano tu w szczególności, że poznanie przyrody to: sposób życia, główny cel wypoczynku, ciekawe doświadczenie czy pasja. Nie można jednak pominąć faktu, iż dla 18,31% ankietowanych zgłębianie wiedzy na temat środowiska naturalnego stanowi mało ważny element wyjazdu. Jednakże interpretując odpowiedź na to pytanie należy mieć na względzie hierarchię motywacji wielu młodych osób (determinanta towarzyska, rozrywka występuje dosyć często w badaniach aktywności turystycznej młodzieży – K. PRZECLAWSKI 1996, s. 42). Niebagatelną rolę odgrywają tu także wcześniejsze doświadczenia z zakresu edukacji ekologicznej: udział w ciekawych zajęciach terenowych, wyzwających zaangażowanie uczniów, stymuluje w przyszłości podejmowanie decyzji o realizacji wypraw przyrodniczych.

Chcąc rozwijać i upowszechniać turystykę przyrodniczą istotne jest rozpoznanie stopnia korzystania

ze specjalistycznych usług turystycznych. Ankietowani pytani, czy spotkali się już wcześniej z usługami turystycznymi nastawionymi na poznawanie przyrody, najczęściej odpowiadali przecząco, ale też zwracali uwagę, że nie szukali tego rodzaju usług (48,14%) (rys. 2). Jedynie 20,34% badanych wykazało się doświadczeniem w kwestii korzystania z tego rodzaju usług. Warto w tym miejscu zastanowić się, dlaczego młodzi ludzie, chętnie wypoczywający na łonie natury, nie wykorzystują możliwości lepszego poznania środowiska naturalnego. Czy ten stan to efekt niewystarczającej podaży na rynku, złych doświadczeń z zakresu zorganizowanych zajęć terenowych o tej tematyce, czy ograniczonej dostępności usług (np. finansowej)?

Rys. 2. Usługi turystyczne a przyroda

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

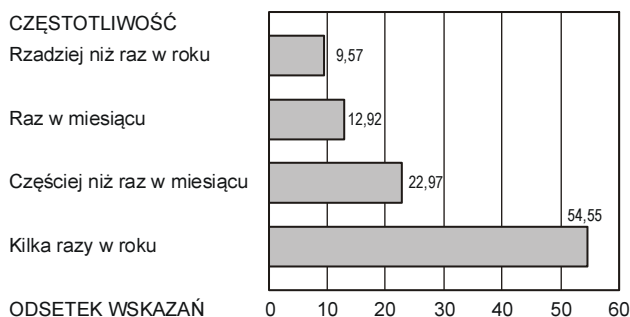
Podejmując starania nad doprecyzowaniem terminu „turystyka przyrodnicza” i właściwym jego przedstawianiem w praktyce, istotne jest określenie form aktywności podejmowanych w środowisku naturalnym cieszących się największym zainteresowaniem. Jak wynika z rys. 3, wśród ankietowanych studentów dominowały realizowane samodzielnie bądź pod patronatem specjalistycznych organizacji, stowarzyszeń (m.in. opieka nad chorymi dzikimi zwierzętami, obserwacja fauny). Warto zwrócić uwagę na fakt, iż większość wskazywanych przez studentów sposobów zagospodarowania czasu podczas tego rodzaju wypraw związana jest ze światem zwierząt, w mniejszym stopniu przedmiotem zainteresowania są rośliny.

Co ciekawe, ankietowani chętnie poszukiwali kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym również w przestrzeni zurbanizowanej, poprzez zwiedzanie ogrodu zoologicznego czy wypoczynek na miejskich terenach zielonych (komunalne parki i obszary leśne). Po raz kolejny dowodzi to konieczności objęcia terminem „turystyka przyrodnicza” także tej formy realizowanej na obszarach zurbanizowanych. Zatem nie rodzaj odwiedzanej przestrzeni, a tematyka, motyw, wydają się w tym przypadku istotniejsze.

FORMY TURYSTYKI PRZYRODNICZEJ

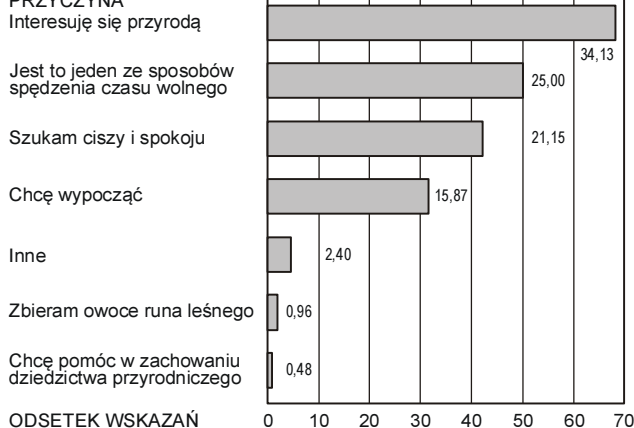
Rys. 3. Formy turystyki przyrodniczej (możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Rys. 4. Częstotliwość uprawiania turystyki przyrodniczej
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Jak pokazała struktura odpowiedzi na kolejne pytanie (rys. 4), respondenci chętnie wypoczywają w środowisku przyrodniczym. Deklarację uprawiania turystyki przyrodniczej kilka razy w ciągu roku złożyło blisko 55% badanych, natomiast na jeszcze większą frekwencję wskazało aż 36% ankietowanych. Tak wysoka częstotliwość znajduje uzasadnienie w motywacji uprawiania turystyki przyrodniczej (rys. 5). Podróże o takim charakterze dla wielu są sposobem realizacji zainteresowań (34,13% ogółu odpowiedzi), spędzania czasu wolnego (25%), ale również stanowią szansę na wyciszenie, odzyskanie równowagi wewnętrznej (21,15%).

PRZYCZYNA

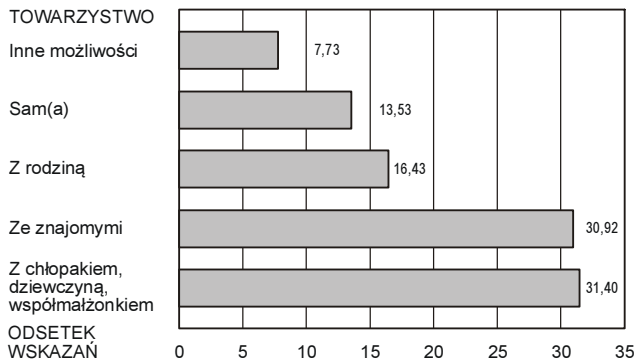

Rys. 5. Przyczyny uprawiania turystyki przyrodniczej
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

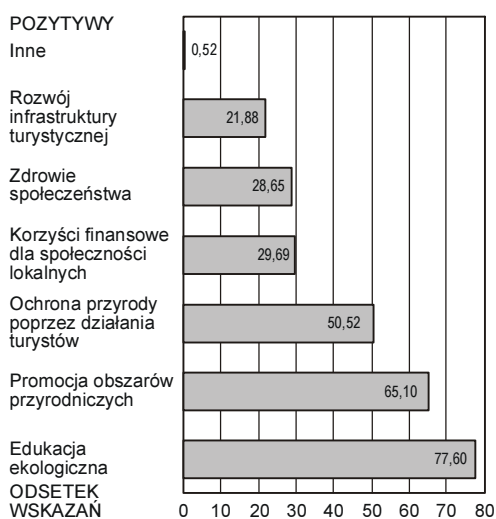
Turystyka przyrodnicza dla ankietowanych to okazja do realizacji również innych motywów związanych m.in. z chęcią spędzenia czasu wolnego w towarzystwie bliskich osób (rys. 6). Wyjazdy te organizowane są wspólnie – w gronie znajomych (42,37% wskazań) bądź wspólnie z partnerem/partnerką (33,56%). Samodzielność w organizacji wypraw zadeklarowało 20,34% badanych. Z pomocy biur podróży bądź specjalistycznych instytucji czy organizacji korzystało niespełna 4% ankietowanych. Należy podkreślić, że taki rozkład odpowiedzi jest typowy dla młodzieży akademickiej w odniesieniu do różnego typu form aktywności turystycznej.

Wizerunek turystyki przyrodniczej w dużej mierze zależy od stopnia wrażliwości ekologicznej osób ją uprawiających. Istotnym elementem budującym to poczucie jest świadomość wpływu aktywności turystycznej człowieka na środowisko naturalne. Warto podkreślić, że badani studenci oceniali turystę w środowisku przyrodniczym raczej jako obcego, który narusza określony ład i porządek (54,24% respondentów). Z kolei 20,68% badanych uznało go za oczekiwanego gościa, a 10,51% – jako istotę obojętną dla środowiska przyjmującego. Badani studenci chętnie wybierali inną opcję odpowiedzi (14,58%), pozwalającą na swobodną wypowiedź na temat samego turysty czy jego wpływu na naturę. Wielokrotnie podkreślali, iż zakres zmian w odwiedzonym miejscu zależy od samego turysty, jego wiedzy i poczucia odpowiedzialności.

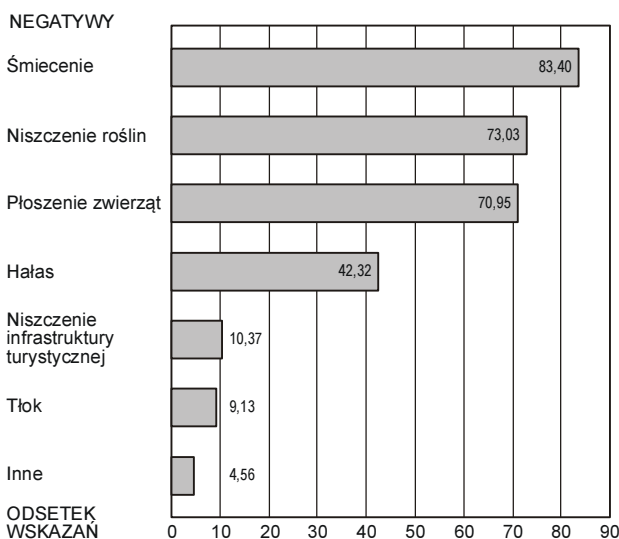
Do najczęściej dostrzeganych pozytywnych aspektów wynikających z rozwoju turystyki przyrodniczej należały (rys. 7): edukacja ekologiczna (77,60% badanych), promocja obszarów przyrodniczych (65,10%) oraz ochrona przyrody przez działania turystów (50,52%).

Rys. 6. Towarzystwo podczas uprawiania turystyki przyrodniczej
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

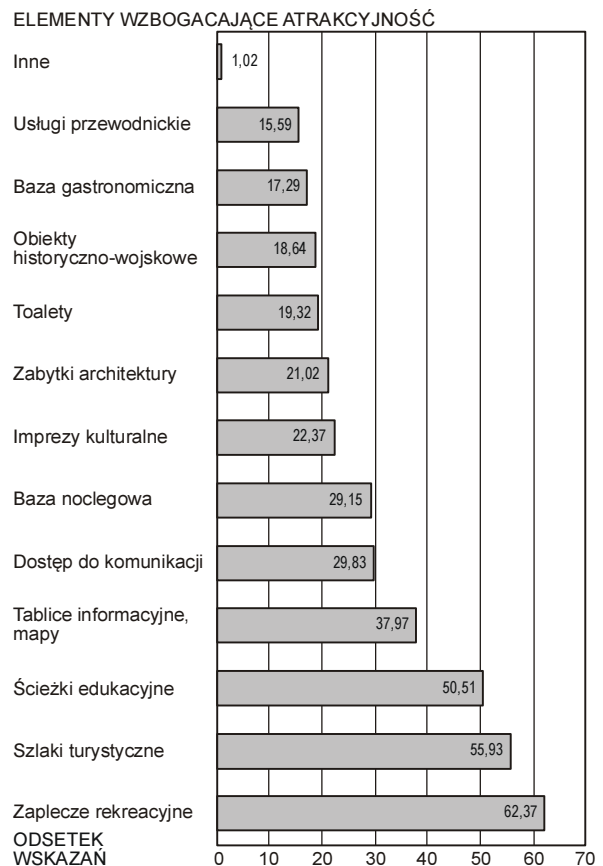

Rys. 7. Pozytywne aspekty rozwoju turystyki przyrodniczej (możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Rys. 8. Negatywne aspekty rozwoju turystyki przyrodniczej (możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Spośród dysfunkcji największą uwagę badanych studentów zwracały (rys. 8): zaśmiecanie (83,40% wskazań), niszczenie roślin (73,03%), płoszenie zwierząt (70,95%) i hałas (42,32%). Należy podkreślić, iż wszystkie te przemiany są konsekwencją braku odpowiedniej wiedzy i wrażliwości ekologicznej.

Rys. 9. Elementy wzbogacające atrakcyjność turystyczną obszarów przyrodniczych (możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań (2013)

Rozwój turystyki przyrodniczej winien być powiązany z odpowiednią infrastrukturą, która z jednej strony umożliwia poznanie walorów przyrodniczych, a z drugiej – zabezpiecza środowisko przed niekorzystnymi przeobrażeniami. W opinii ankietowanej młodzieży akademickiej najistotniejszymi elementami podnoszącymi atrakcyjność turystyczną obszarów przyrodniczych są (rys. 9): zaplecze rekreacyjne (ławki, punkty widokowe, wyznaczone miejsca na ognisko, ścieżki zdrowia itp.) – 62,37% wskazań, szlaki turystyczne (55,93%) oraz ścieżki edukacyjne (50,51%). Wspomniane elementy kształtują na analizowanych terenach przede wszystkim przestrzeń penetracji turystycznej. Za mniej istotne studenci uznali te formy zagospodarowania, które trwale przekształcają prze-

strzeń, czyniąc ją może bardziej komfortową dla człowieka, ale radykalnie zmieniającą równowagę ekologiczną ekosystemów (m.in. baza noclegowa, gastronomiczna czy dostępność komunikacyjna zewnętrzna). Na uwagę zasługuje fakt niskiej oceny usług przewodnickich jako komponentu podnoszącego atrakcyjność turystyczną obszarów przyrodniczych.

W opinii auterek wynika to w dużej mierze ze złych doświadczeń młodzieży akademickiej z zajęć realizowanych z przewodnikiem (najczęstsze słabe punkty to: niedostosowanie przekazywanych informacji do segmentu odbiorców, posługiwanie się jedną techniką przewodnicką czy niewykorzystywanie zadań angażujących grupę w działania) oraz z braku powszechnego zwyczaju wykupywania tego rodzaju usług przez grupy towarzyskie (znajomi, rodzina) w trakcie wyjazdów turystycznych.

3.3. WNIOSKI DOTYCZĄCE BADANIA

Badania przeprowadzone wśród studentów Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu dostarczyły wielu ciekawych spostrzeżeń i obserwacji, z których wybrano najważniejsze:

1. Pojęcie „turystyka przyrodnicza” rozumiane jest jako różne formy aktywności turystycznej realizowane w środowisku przyrodniczym, ale także w przestrzeni zurbanizowanej, ukierunkowane jednak na poznawanie natury i potrzebę jej ochrony.
2. Wyjazdy w ramach turystyki przyrodniczej podejmowane są stosunkowo często, jednak bez korzystania z pomocy wyspecjalizowanych podmiotów (biur podróży czy organizacji społecznych).
3. Kontakt z przyrodą jest jednym z popularniejszych sposobów wypoczynku młodego człowieka.
4. Młodzież akademicka dostrzega zmiany mogące zachodzić pod wpływem rozwoju turystyki przyrodniczej w środowisku (tak pozytywne, jak i negatywne).
5. Przestrzeń penetracji turystycznej jest najważniejszym typem w przestrzeni turystyki przyrodniczej, a znaczną część badanych studentów, przyjmując wspomnianą wcześniej klasyfikację Lindberga, można zaliczyć do grona turystów odwiedzających konkretne atrakcje przyrodnicze oraz zainteresowanych problematyką ochrony przyrody.

Powyższe spostrzeżenia potwierdzają konieczność podjęcia prac nad uporządkowaniem definicji pojawiających się pod hasłem „turystyka przyrodnicza”. Umożliwi to nie tylko ciekawą dyskusję literaturową, ale również – co ważniejsze dla praktyków – ułatwi

prowadzenie właściwych badań rynkowych i ich interpretację.

4. KONKLUZJE PODSUMOWUJĄCE ROZWAŻANIA NAD POJĘCIEM TURYSTYKI PRZYRODNICZEJ

Autorki w niniejszym artykule zaproponowały bardzo szeroką definicję pojęcia „turystyka przyrodnicza”, respektując i analizując wiele podejść badaczy zarówno polskich, jak i zagranicznych, uważając, iż niejako sam źródłosłów do takiego podejścia zobowiązuje. Nie można zapominać, że nawet przestrzeń zurbanizowana zawiera element naturalny, najprawdopodobniej ukształtowany ręką człowieka, ale jednak przyrodniczy: parki miejskie, lasy komunalne, ogrody zoologiczne czy dendrologiczne itd. Dlatego też elementem istotnym z punktu widzenia definiowania istoty turystyki przyrodniczej nie jest przestrzeń, ale motyw podejmowanej wyprawy – jeśli jest nim chęć kontaktu z przyrodą, poznawania środowiska przyrodniczego – to można mówić o turystyce przyrodniczej, nawet w mieście.

Na zakończenie swych rozważań autorki chcą podkreślić, iż każdy rodzaj turystyki związanej ze środowiskiem przyrodniczym może mieć charakter jednego z trzech związków: konfliktu, koegzystencji lub symbiozy (BUDOWSKI 1976, s. 27–31). Trzeba oczywiście dążyć do takiej relacji, w której obie strony odnoszą korzyści – środowisko naturalne, bo poprzez podnoszoną świadomość ekologiczną turystów można je skuteczniej chronić, a także właśnie podróżujący, wypoczywający, uczący się, wyrabiający swoje poczucie estetyki, wrażliwości, odpowiedzialności etc. właśnie na łonie natury.

Podkreślając znaczenie turystyki przyrodniczej w globalnej turystyce nie sposób pominąć również problematyki wartościowania, oceny walorów naturalnych pod kątem ich wykorzystania w omawianej formie wypoczynku. LEE (1997, s. 587) zwraca uwagę, że znaczna część osób (zarówno teoretyków, jak i praktyków) wykazuje tendencję do ignorowania ekonomicznej wartości naturalnych zasobów dla turystyki. Tymczasem według wspomnianego autora, usługi świadczone w ramach turystyki przyrodniczej winny chronić nie tylko środowisko naturalne, ale również zabezpieczać dochody miejscowej ludności przed „wyciekami” poza region. Mieszkańcy, mając świadomość ekonomicznej wartości dóbr naturalnych, będą je lepiej chronić.

Niniejszy artykuł wywołał już na etapie jego przygotowywania wiele pytań i wątpliwości dotyczących poszczególnych form turystyki przyrodniczej – także

ich nomenklatury. Istotne zatem wydaje się stworzenie podobnych opracowań dotyczących np. geoturystyki, limnoturystyki, silwaturystyki etc.

PRZYPISY

¹ <http://www.sustainabletourisonline.com/parks-and-culture/nature-based-tourism/forms-of-nature-based-tourism/nature-based-tourism>, 26.05.2013.

² Przyjmując poziom ufności 0,95 i błąd na poziomie 0,05 można uznać próbę 370 osób za reprezentatywną.

BIBLIOGRAFIA

- AKAMA J.S., 1996, *Western Environmental Values and Nature-based Tourism in Kenya*, „Tourism Management”, 17 (8).
- ALAEDDINOGLU F., CAN A.S., 2011, *Identification and Classification of Nature-based Tourism Resources: Western Lake Van Basin, Turkey*, „Procedia Social and Behavioral Sciences”, 19.
- BLAMEY R., 2001, *Principles of Ecotourism*, w: *The Encyclopedia of Ecotourism*, D.B. Weaver, CABI Publishing, Wallingford.
- BUDOWSKI G., 1976, *Tourism and Environmental Conservation: Conflict, Coexistence, or Symbiosis?*, „Environmental Conservation”, 3.
- CAMPBELL L., 1999, *Ecotourism in Rural Developing Communities*, „Annals of Tourism Research”, 3.
- CEBALLOS-LASCURAIN H., 1996, *Tourism, Ecotourism and Protected Areas*, IUCN.
- CHOONG-KI L., 1997, *Valuation of Nature-based Tourism Resources Using Dichotomous Choice Contingent Valuation Method*, „Tourism Management”, 18 (8).
- CORBETT J.B., 2006, *Communicating Nature: How We Create and Understand Environmental Messages*, Island Press, Washington.
- DENG J., KING B., BAUER T., 2002, *Evaluating natural attraction for tourism*, „Annals of Tourism Research”, 29 (2).
- DOWLING R., WEILER B., 1997, *Ecotourism in South-East Asia*, „Tourism Management”, 18 (1).
- DUDEK S., KOWALCZYK A., 2003, *Turystyka na obszarach chronionych – szanse i zagrożenia*, „Prace i Studia Geograficzne”, 32.
- FENNELL D., 2001, *A Content Analysis of Ecotourism Definitions*, „Current Issues in Tourism”, 4 (5).
- GOELDNER Ch.R., RITCHIE J.R.B., 2009, *Tourism: Principles, practices, philosophies*, John Wiley & Sons, New Jersey.
- GOODWIN H., 1996, *In Pursuit of Ecotourism*, „Biodiversity and Conservation”, 5 (3).
- GRENIER A.A., 2004, *The Nature of Nature Tourism*, University of Lapland, Rovaniemi.
- HIGGINBOTTOM K., 2004, *Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning*, Common Ground Publishing in Association and Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism, Australia.
- HIGHMAN J., LÜCK M., 2002, *Urban Ecotourism: A Contradiction in Terms?*, „Journal of Ecotourism”, 1 (1).
- JAMROZY U., BACKMAN S.J., BACKMAN K.F., 1996, *Involvement and Opinion Leadership in Tourism*, „Annals of Tourism Research”, 23 (4).
- KAMIENIECKA J., 1995, *Ekoturystyka zielonym rynkiem pracy*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, z. 6, Warszawa.
- KOWALCZYK A., KULCZYK S., 2010, *Turystyka zrównoważona*, PWN, Warszawa.
- KOZUCHOWSKI K., 2005, *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Kurpisz SA, Poznań.
- KRIPPENDORF J., 1986, *Tourism in the System of Industrial Society*, „Annals of Tourism Research”, 13 (4).
- KRZYMOWSKA-KOSTROWICKA A., 1995, *Turystyka ekologiczna i perspektywy jej rozwoju w Polsce*, [w:] *Zmiany w przestrzeni geograficznej w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznej, na przykładzie obszarów wiejskich*, A. Kowalczyk red., Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- KULCZYK S., 2008, *Znaczenie czynników kulturowych dla rozwoju ekoturystyki na przykładzie Wielkich Jezior Mazurskich*, [w:] *Turystyka kulturowa*, red. A. Kowalczyk, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- LEUNG Y.F., MARION J.L., FARRELL T.A., 2001 *The Role of Recreation Ecology in Sustainable Tourism and Ecotourism*, [w:] *Tourism, Recreation and Sustainability*, S.F. McCool. R.N. Moisey, CABI Publishing, New York.
- LINDBERG K., 1991, *Policies for Maximising Nature Tourism's Ecological and Economic Benefits*, World Resources Institute, Washington.
- LINDBERG, K., FURZE B., STAFF M., BLACK R., 1997, *Ecotourism in the Asia-Pacific Region: Issues and outlook*, The International Ecotourism Society, Bennington.
- LUZAR E.J., DIAGNE A., ECGAN CH., HENNING B.R., 1998, *Profiling the Nature-Based Tourist: A Multinomial Logit Approach*, „Journal of Travel Research”, 37 (1).
- MASON P., 2000, *Zoo Tourism: The Need for More Research*, „Journal of Sustainable Tourism”, 8 (4).
- MIKOS VON ROHRSCHEIDT A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*, GWSHM Milenium, Gniezno.
- NEWSOME D., MOORE S.A., DOWLING R.K., 2001, *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts, and Management*, Channel View Publications, Bristol.
- NIEZGODA A., 2008, *Rola różnych koncepcji i form rozwoju turystyki w dążeniu do celów rozwoju zrównoważonego*, „Turizm”, 18 (2).
- PRISKIN J., 2001, *Assessment of Natural Resources for Nature-based Tourism: the Case of the Central Coast Region of Western Australia*, „Tourism Management”, 22 (6).
- PROSSER R., 1994, *Societal Change and the Growth in Alternative Tourism*, [w:] *Ecotourism. A Sustainable Option?* E. Cater, G. Lowman, Wiley, Chichester.
- PRZECLAWSKI K., 1996, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.
- REYNOLDS P.C., BRAITHWAITE D., 2001, *Towards a Conceptual Framework for Wildlife Tourism*, „Tourism Management”, 22 (1).
- SHAFFER E., CHOI Y., 2006, *Forging Nature-based Tourism Policy Issues: A Case Study in Pennsylvania*, „Tourism Management”, 27 (4).
- TIES, 2003, *Ecotourism Statistical Fact Sheet. The International Ecotourism Society*, <http://www.ecotourism.org>.
- VALENTINE P.S., 1992, *Review. Nature-based Tourism*, [w:] *Special Interest Tourism*, B. Weiler, C.M. Hall, Belhaven Press, London.
- VARLEY P., MEDWAY D., 2011, *Ecosophy and Tourism: Rethinking a Mountain Resort*, „Tourism Management”, 32.
- WU Y.Y., WANG H.L., HO Y.F., 2010, *Urban ecotourism: Defining and Assessing Dimensions Using Fuzzy Number Construction*, „Tourism Management”, 31 (6).
- ZARĘBA D., 2000, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, PWN, Warszawa.